

Atferdstrøbbel hos barn avhengig av øyet som ser

Øystein Helmikstøl
journalist i Psykologtidsskriftet

Paul S. Amundsen

Lærere og foreldre er svært sjelden enige om at et barn har symptomer på opposisjonell atferdsforstyrrelse. Det gir etiske utfordringer.

BARNES OPPFØRSEL: – Det som kan se ut som atferdsvansker på utsiden, kan reflektere andre psykiske vansker, sier Linda Munkvold.

LINDA HELEN MUNKVOLD

- Psykologspesialist og førsteamanuensis
- Jobber ved BUP Ytrebygda og ved det psykologiske fakultet ved Universitetet i Bergen. Driver privat praksis i tillegg
- Forsvarte 29. november 2011 avhandlingen *Oppositional Defiant Disorder: Informant discrepancies, sex differences, co-occurring mental health problems and neurocognitive function* for ph.d.-graden ved Universitetet i Bergen

Kontakt:

linda.munkvold@psysp.uib.no

– Mange snakker om atferdsforstyrrelser som om det er noe nytt, men det er det selvsagt ikke, sier Linda Munkvold.

Diagnosen opposisjonell atferdsforstyrrelse (Oppositional Defiant Disorder; ODD) er nokså ny og ble introdusert som selvstendig diagnose i 1980. På grunn av at diagnosen er relativt ung, og at den blir sett på som en mildere form av Conduct Disorder, har ODD som en selvstendig diagnose ikke blitt forsket så mye på. Nå står nye revisjoner av diagnosesystemene på trappene, og i den forbindelse diskuteres det i fagmiljøer om ODD fortsatt skal ha status som diagnose.

– Lærere og foreldre bør slutte å bruke tid på skyldplassering

Atferdsvansker er en av de vanligste årsakene til at barn blir henvist til hjelpeapparatet. Men hva kjennetegner barn med atferdsvansker? For at et barn skal få diagnosen «opposisjonell atferdsforstyrrelse» ifølge DSM-IV, må barnet ha vist symptomer på et vedvarende mønster av negativ, opposisjonell og fiendtlig atferd over tid. Vanskene må være mer omfattende enn hos andre barn på samme alder, og føre til nedsatt fungering i hverdagen.

Rapporterer forskjellig

Hvor enige er foreldre og lærere om at et barn har atferdsvansker, og hvilke andre psykiske vansker kan skjule seg bak utagering og aggresjon hos barn? Linda Munkvold har tatt doktorgrad på opposisjonell atferdsforstyrrelse hos barn. Avhandlingen er basert på data fra Barn i Bergen-studien (BiB), en stor undersøkelse hvor man har fulgt og kartlagt mental helse hos barn fra de var syv til de var ni år. Resultatene fra avhandlingen viser at lærere og foreldre svært sjelden er enige om at et barn har symptomer på ODD, og uenigheten er særlig stor om jenter. Resultatene viser også at de aller fleste barn med symptomer på ODD har andre psykiske vansker i tillegg.

Når man kartlegger psykiske vansker hos barn, er det vanlig at man får informasjon om barnet fra foreldre og lærere. Men må både lærer og foreldre være enige hvis et barn skal diagnostiseres med ODD? Ifølge Munkvolds forskning er det bare i sjeldne tilfeller at lærere og foreldre er enige om at et barn har atferdsvansker.

Lærerne og foreldrene var enige om at et barn hadde symptomer på ODD kun i 0,7 prosent av tilfellene, i et utvalg på 7007 barn i alderen syv til ni år. Foreldre og lærere var enige om kun 0,4 prosent av guttene, og kun 0,1 prosent av jentene.

– At foreldre og lærere rapporterer ulikt er kjent, men at forskjellene var så store var overraskende, sier Munkvold.

Tolker ulikt

Når lærere og foreldre oppfatter et barn svært ulikt, kan det føre til gjensidig mistillit, eller behov for skyldplassering. Dette mener Munkvold man bør prøve å unngå. Lærere og foreldre bør heller prøve å forstå hva barnet viser at det trenger hjelp til gjennom atferden sin, og se nærmere på konteksten som utløser eller opprettholder vanskene hos barnet, råder Munkvold til. Hun sier at angst ofte kan tolkes som opposisjonell atferd av foreldre, mens hyperaktivitet og oppmerksomhetsvansker kan tolkes som atferdsvansker av lærere.

– Det er derfor ikke sikkert at noen har feil og noen har rett. Barn oppfører seg litt ulikt i ulike situasjoner, og atferden vil også bli tolket ulikt.

Omstridt diagnose

Enkelte er fremdeles kritiske til diagnostisering av psykiske vansker hos barn, og kritikere retter ofte skytset mot nettopp opposisjonell atferdsforstyrrelse og hevder at dette er normal atferd hos barn som sykeliggjøres. Akkurat det argumentet er ikke Munkvold enig i.

– Men på sikt er det ikke så sikkert at ODD består som diagnose, tror Munkvold.

Hun viser til nyere internasjonal forskning som tyder på at opposisjonell atferdsforstyrrelse kan forstås som temperament og personlighetstrekk, ikke nødvendigvis som en diagnose *i seg selv*. ODD kan likevel være med på å forverre andre vansker, og være et atferdsmessig uttrykk for mer underliggende emosjonelle vansker. Noe som på utsiden kan se ut som atferdsvansker, kan være noe helt annet, understreker Munkvold.

– Kjernen i irrasjonell atferd som utagering og aggressiv atferd hos barn er jo nettopp at atferden er styrt av følelser.

I sin egen forskning fant Munkvold at symptomer på ODD nesten alltid forekom samtidig med andre vansker. Hele 97 prosent av de som hadde symptomer på ODD, hadde symptomer på andre psykiske vansker i tillegg, for eksempel emosjonelle vansker og hyperaktivitet/impulsivitet.

Etikk og diagnostisering av barn

– *Hvorfor er forskningen din viktig?*

– Det trengs fremdeles grunnleggende forskning på hvor utbredt symptomer på ODD er, hvordan ODD oppfattes av lærere og foreldre, og hvordan ODD utvikler seg for gutter og jenter. Dette har våre data fra Barn i Bergen bidratt til å kaste lys over, sier Munkvold.

Hun mener slik grunnleggende forskning trengs for på sikt å kunne vurdere om ODD er en egen diagnose eller ikke. Hun er også opptatt av å få frem kompleksiteten i atferdsvansker og hvordan slike vansker nesten alltid henger sammen med andre psykiske problemer. ODD rører etter Munkvolds mening ved viktige etiske utfordringer.

– Når er et barn ansvarlig for sine egne handlinger? Skal foreldre være ansvarlige for det barna gjør som tiåringer? Trenger disse barna straff eller behandling? spør Munkvold og fortsetter:

– I noen tilfeller kan dessuten opposisjonell atferdsforstyrrelse være en legitim og «normal» respons på et «unormalt» miljø, for eksempel omsorgssvikt.

Genetiske faktorer?

For tiden jobber Munkvold som klinisk psykolog, men håper at hun på sikt kan fortsette å forske på psykiske vansker og atferdsvansker hos barn.

– Hvis jeg får muligheten, har jeg lyst til å se nærmere på hvordan barna med symptomer på ODD utvikler seg videre, og kanskje i tillegg undersøke om det er genetiske faktorer som kan assosieres med utvikling av atferdsvansker, sier Munkvold. Dette finnes det informasjon om i BiB-prosjektet. Men for tiden er hun godt fornøyd med å ha en liten pause fra forskningen.

Det er i klinisk praksis hvor man møter disse barna og deres familier, at forskningskompetansen man har opparbeidet seg, oppleves som mest verdifull.